

Szöveg és lélek

Halász László munkásságának középpontjában a művészet és az egyes művek lélektani értelmezhetősége áll. Legújabb könyvének kérdésirányait is mindenekelőtt az alkotáslélektan és a befogadáspszichológia látószöge határozza meg.

Az értelmezés változatai című kötet tizenegy tanulmányából az első (Értelmezés és művészetpszichológia) voltaképpen a következők előszószzerű bevezetését, vázlatos ismertetését és módszertani-szemléleti jellemzését nyújtja. Vagyis a kötet önön szakmai előföltevéseit igyekszik itt tisztázni, meghatározni és értelmezni. Saját módszertudatát nem az egyéb létező vagy lehetséges értelmezői stratégiák helyett vagy ellenében, hanem éppen azok mellett, azok kiegészítéseképpen ajánlva az olvasó figyelmébe. A fűlszövegben is idézett, fontos önreflexió értelmében: „Természetesen a pszichológia erőfeszítései a mű jelentéseinek megfejtéséért sem adják kezünkbe az egyetlen igazi értelmezéshez vezető olvasás receptjét. De nem hiszem, hogy bármilyen »tisztá« irodalomértelmezés (ha egyáltalán lehetséges lenne ilyen) rendelkezik e recepttel. Elismerem, hogy a pszichológiai nézőpont érvényesítése az értelmezés sajátos – vállalom: egyoldalú – változatait hozhatja létre. Azzal bátorítom magam, hogy abban vagyok egyoldalú, azt hangsúlyozom túl, ami kevésbé megszokott. Nem helyettesítendő, hanem kiegészítendő az irodalomtörténeti, filozófiai, szociológiai és kritikai vizsgálódást. Arra törekedtem, hogy mind az alkotókat, illetve műveiket, mind az értelmezés irányát illetően minél többoldalúan próbára tehessem a művészetpszichológiai megközelítést.”

Három egymást követő tanulmány élet és életmű viszonyára, az alkotó és a megalkotottak (hősök, életek, világok) kapcsolatára kérdez rá *Móricz*, *Csontváry* és *Krúdy* művészetének egy-egy szeletét, oldalát, kérdésvonatkozását elemezve.

További három dolgozat irodalmiság és „játékosság”, gyermeki élményvilág és felnőtt logizálás, esztétizálás kulturális és praktikus összefüggéseit tárgyalja – mesei narratívák, posztmodern elbeszélőtechnikák és máig élő mitológémák értelmezhetőségét mérlegelve.

A *„Sebek és (író)tollak”* című szöveg az alkotó személy egészségi állapota s a létrejövő mű jellege és minősége között próbál logikai viszonyt megragadni – a misztifikáció e tárgy körben oly divatos beszédmódjától programosan tartózkodva.

A kötetet záró három tanulmány végül, mint olvashatni is, „túlmege az irodalmi szándékkal írott mű értelmezésén. Pontosabban, éppen azt mutatja be, hogy az irodalmi(as) feldolgozás, az elbeszélés, a szóbeli, az írásos, illetve az elektronikus történetalkotás hogyan fonódik össze és miként befolyásolja az irodalmi kultúra sorsát.”

A könyvet kettős szakszerűség jellemzi. A művészeti és kulturális megértés kierelet metodikája s a lélektani szempontok érvényesítésének reflektált gyakorlata mindvégig nagy szakmai biztonsággal siet egymás segítségére.

Ebben az interpretációs közegben a századelő néhány jelentős magyar művészi teljesítményének újraértékelése éppoly jelentékeny vállalkozással lényegül, mint a posztmodernitás külföldi irodalmi mintáinak (és alapképleteinek) vagy éppen a „gyermekirodalom” műfaji határait elbizonytalanító munkák (Alice Csodaországban’, A kis herceg’, Micimackó’) bonyolult jelrendszerének olvasáskísérlete.

Más-más módon és értelemben, de ugyancsak rendkívül érdekesítő az utolsó *Kádár*-beszéd hatástörténeti utóéletének – bevallott elfogultságok felől történő – fölfejtése (Az üldöző és az üldözött’), illetve a kommersz kulturális jelenségeket, a popularitás esztétikáját és lélektanát két konkrét eseményen: a *„Világok háborúja”* című *Wells*-regény rádi-

ős adaptációján, valamint *Lady Diana* halálán keresztül vizsgáló elemzés („Két össze nem illő történet”).

Jelképesnek is tekinthető, hogy a kötet a talán legaktuálisabban nyitott kérdéseket taglaló tanulmánnyal zárul: „Az emberi lét harmadik tere” az elektronikus médiumok térnyerésének a befogadói reflexek, szokások és tudatfolyamatok módosulására s ezzel együtt az interaktív művészetek (ki)alakulására tett – eddigi és még ezután várható – hatásával vet számot.

Az irodalmi művel mint nyelvi alkotással való reflektált szembesülés módszertanilag többféleképpen történhet. Ha az értelmezés – a pszichologizálhatóság alkalmait keresve – eleve lemond a grammatikai, a grammato-poétikai, a stílári vagy a retorikai szempontok kiemelt, következetes, rendszerszerű érvényesítéséről, azzal rendkívüli kockázatot vállal. Annak teszi ugyanis ki magát, hogy az alkotás és a befogadás lelki-lélektani meghatározóinak vizsgálatára összpontosítva, az irodalmi alkotás lényegére: nyelvi léte hogyanjára való rákérdéssel marad adós. Jelen tanulmányok e módszertani „rizikótól” nem teljesen érintetlenek, ám – éppen reflektáltságuk és szakszerűségük révén – általában mégis „meghaladni” képesek azt. Egyrészt, mivel a dolgozatok észjárása végső soron nem hisz életrajz (illetve lelki alkat) és életmű problémátlán egymásra olvashatóságában, ezért összevetésüket, együttes elemzésüket folyamatos önkontroll alatt gyakorolja. Másrészt pedig, mert a fölvetődő kérdésekről olyan kultúrantropológiai horizontban értekezik, melyben már-már lételméleti horderejű fölismerések súlyával „válaszol” a lehetséges módszertani aggályokra.

A szoros életrajzi nyomonkövethetőség naiv hermeneutikai illúziójától mentes értelmezői előföltételek Halász László munkáiban végeredményben oda hatnak, hogy „a dolgok őrzítő összetettsége” (Halász) mint alaptapasztalat s „az irodalom ontológiájá”-nak (Michel Foucault) sajátosága mint esztétikai alapvetés együttes erővel alapoz meg egy olyan kritikai nyelvet és észjárást, amely magát önnön szükségyszerű korlátosságának tudatában a lehetséges értelmezésmódok egyikeként ajánlja megfontolásra.

Vagyis – ha nem is egyazon színvonalon és hatásfokkal érvényesülve minden írás minden szöveghelyén, de azért – szemléleti alapelemként látszik itt közreműködni az a gondolat, melyet *Kosztolányi Dezső* már egy 1905-ös (!) cikkében („Heti levél”) eképp fogalmazott meg: „Melyik az a biográfus, ki engem kielégít? Ki mutat rá a szenvedések s az ihlet kútforrására? Hányszor volt egy remekműnek a sugallója egy kis fejfájás, egy kis pénzzavar? Ki tudja az élet ily apró-cseprőségeit felhajhászni? Senki, senki. Ideje tehát, hogy felhagyjunk a régi, lomtárba való szólásmódokkal, s ha az íróról van szó, ne sandítsunk az irodalomtörténetekbe, hanem tisztán írásaira szögezzük szemünket. Ne azt kérdezzük, hogy élt az író, ihletett volt-e, mikor dolgozott, hanem arra feleljünk, jó-e a könyv vagy nem.”

Halász László tanulmányai – legjobb helyeiken – nemcsak arra felelnek, „jó-e a könyv vagy nem”, de arra is: miért, mi által és mi végre az.